

POSLOVNE PRILOŽNOSTI ZA EKOLOŠKO KMETIJSTVO V SLOVENIJI

Martin PAVLOVIČ²⁵, Tatjana DRINOVEC²⁶ in Karmen PAŽEK²⁷

Strokovni članek / professional article

Prispelo / received: 15. oktober 2015

Sprejeto / accepted: 16. november 2015

Izvleček

V slovenskih razmerah nudi ekološka pridelava primerno izhodišče za lokalno trajnostno oskrbo prebivalstva s hrano. Kupci ekoloških pridelkov in živil v Sloveniji dajejo prednost lokalno, regionalno ali nacionalno pridelanim in predelanim živilom. Prispevek predstavi podjetniško-zakonodajni vidik ekološkega kmetijstva v Sloveniji. Prikazane so tudi uveljavljene tržne poti prodaje ekoloških pridelkov in živil.

Ključne besede: ekološko kmetijstvo / trženje / Slovenija

BUSINESS OPPORTUNITIES FOR ORGANIC FARMING IN SLOVENIA

Abstract

In Slovenian situation an organic agriculture offers a convenient starting point for a local sustainable supply of the population with food. Buyers of organic products and foods in Slovenia give preference to local, regional or national grown and processed foods. The article presents business-legislative aspect of organic farming in Slovenia. Marketing channels of sales of organic products and food are discussed, as well.

Keywords: organic farming / marketing / Slovenia

1 PONUDBA EKOLOŠKIH ŽIVIL V REPUBLIKI SLOVENIJI

Ekološko kmetijstvo in predelava ekoloških živil sta eno najhitreje rastočih področij znotraj evropskega in svetovnega kmetijstva ter živilskopredelovalne industrije. Promet z ekološkimi živilmi in potrošnja ekoloških živil se iz leta v leto povečujeta. Ekološki kmetje, predelovalci, uvozniki in trgovci, certifikacijski organi in zakonodajalci nosijo veliko odgovornost zagotavljanja pristnosti ekološko pridelanim in označenim živilom (Bavec in sod., 2009). Razvoj segmenta ekoloških živil in ekološkega kmetijstva bi morala biti ena od razvojnih priložnosti za državo. Pripraviti bi morali strategijo razvoja ekološkega sektorja na nacionalni ravni, ki bi vključevala in povezala vse udeležence, kmete, predelovalce, trgovce in potrošnike (Slabe in sod., 2010).

V mednarodni projektni raziskavi (Research Support Scheme of the Open Society Support Foundation) – še v obdobju uvajanja ekološke pridelave v Sloveniji (1999) – smo na Inštitutu za hmeljarstvo in pivovarstvo Slovenije (IHPS) v Žalcu anketno analizirali možnosti trženja

²⁵ Prof., dr., Inštitut za hmeljarstvo in pivovarstvo Slovenije, cesta Žalskega tabora 2, 3310 Žalec in Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede, Pivola 10, 2311 Hoče, e-pošta: martin.pavlovic@ihps.si

²⁶ Diplomirana inženirka ekološkega kmetijstva (VS), e-pošta: tatjana.dri14@gmail.com

²⁷ Prof., dr., Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede, Pivola 10, 2311 Hoče, e-pošta: karmen.pazek@um.si

ekoloških proizvodov na širšem celjskem območju. Z analizo profila kupcev, motivov nakupovanja in informacijskega menedžmenta je ponujen primer strategije trženja. Rezultati ankete razkrivajo tedanje poznavanje ekološkega kmetijstva. Sveža, zdrava in okusna hrana spada po mnenju anketirancev med pomembnejše motive nakupovanja. Informacije o poreklu in načinu pridelave išče dobra polovica vprašanih. Po rezultatih ankete se je izkazalo, da je 88 % anketirancev pripravljenih nakupovati ekološke proizvode neposredno pri pridelovalcih. Za ekološke pridelke so anketiranci pripravljeni plačati tudi nekoliko več (Pavlovič, 2001; Pavlovič in sod., 2001a). V navedenem projektu je bila opravljena tudi anketna analiza kmetovalcev, zainteresiranih za ekološko kmetovanje. Ta pojasnjuje možnosti za ekološko pridelovanje na območju SV Slovenije, ki ga pokrivajo kmetijsko svetovalne službe Zavoda za živinorejo in veterino Celje. Med 50 anketiranimi kmetijami jih je bilo 64 % že vključenih v kontrolo ekološkega pridelovanja. Lega 56 % anketiranih kmetij je bila iznad 600 m nadmorske višine. Največ kmetij (36 %) je imelo med 20 in 30 ha skupnih površin (obdelovalne površine in gozd). Sklopi vprašanj so bili povezani neposredno z ekološko pridelavo, s tehnološko-ekonomskimi podatki nepremičnin (gospodarska poslopja, stavbišča, obdelovalna površina) in mehanizacije, opreme ter staleža živine. Po oceni anketirancev je bila vrednost letnih prihodkov v 40 % primerov ocenjena na 5.000 do 10.000 EUR. Pri največjem deležu vzorčenih kmetij (36 %) so bili letni stroški poslovanja 5.000 do 10.000 EUR. Motiv za vključitev v kontrolo ekološke proizvodnje je bil za 50 % anketirancev že način dela in življenja (Pavlovič in sod., 2000; Pavlovič in sod., 2001b).

Ekološko kmetijstvo še vedno predstavlja velik izziv za pridelovalce hrane. Vse več potrošnikov kaže zanimanje za bolj zdravo hrano; letna rast prometa z ekološkimi živili v zadnjih letih je ocenjena na 15 %. Ponudba ekoloških živil na slovenskem trgu je v letu 2010 komaj presegala en odstotek celotne ponudbe s kmetijskimi proizvodi, od tega je bilo slovenskih ekoloških živil na trgu zgolj 20 %. Z vse večjim povpraševanjem po tovrstno pridelani hrani pa ponudba domačih ekoloških živil močno zaostaja. V našem prostoru predstavljajo domača ekološka živila le majhen delež v tržnem prostoru. Prevladujejo uvožena ekološka živila (Slabe in sod., 2011).

Pomemben motiv za preusmeritev v ekološki način pridelave v Sloveniji so (bila) kmetijsko-okoljska plačila. Ta so motivirala pretežno kmete z večjim obsegom zemljišč in ekstenzivnim načinom pridelave, najpogosteje živinorejo. Tako je kvantitativna rast ekološkega sektorja v Sloveniji šla na račun povečevanja ekološkega travinja in absolutnega števila kmetij, manj (načrtno) pa se je povečevala pridelava ekoloških živil za domačega potrošnika. Pa vendar številni ekološki kmetje vse bolj usmerjajo svojo pridelavo na trg, obseg in način trženja pa se razlikujeta tako po pridelovalni usmeritvi kmetov, kot tudi glede na regijo (Lampič in Slabe, 2013).

Cilji Akcijskega načrta za razvoj ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015 navajajo, da se eko-živila slovenskega porekla pretežno 80 % do 90 % prodajo po neposrednih tržnih poteh, večinoma na samih kmetijah, precej pa tudi na eko-tržnicah (Slabe in sod., 2010).

2 ZAKONODAJNI OKVIR EKOLOŠKE PRIDELAVE

Udeleženi v ekološki pridelavi in predelavi so kot osnovo vsem nadaljnjim predpisom dolžni upoštevati Zakon o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 54/2008) ter ostale predpise s področja ekološkega kmetijstva, ki jih navajamo v nadaljevanju:

- Uredba sveta (ES) št. 834/2007, z dne 28. junija 2007, o ekološki pridelavi in označevanju ekoloških proizvodov in razveljavitvi Uredbe (EGS) št. 2092/91.
- Uredba Komisije (ES) 889/2008, z dne 5. septembra 2008, o določitvi podrobnih pravil za izvajanje Uredbe Sveta (ES) št. 834/2007 o ekološki pridelavi in označevanju ekoloških proizvodov glede ekološke pridelave, označevanja in nadzora.
- Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oziroma živil (Uradni list RS, št. 8/2014).
- Pravilnik o določitvi območij, ki so primerna za ekološko čebelarjenje (Uradni list RS, št. 103/2011).

Spodbudo k razvoju ekološkega kmetijstva prinaša Zakon o zelenem javnem naročanju (Uradni list RS, št. 102/11, 18/12, 64/12 in 2/13), ki določa minimalen delež ekoloških živil in spodbuja naročanje ekoloških živil, ki so v povratni, oziroma enotni embalaži, iz obnovljivih surovin. Minimalen delež ekoloških živil, ki ga morajo doseči naročniki od 1. januarja 2014 dalje, znaša 10 %. Zakon ne določa izvora ekoloških živil, kar pomeni, da domači pridelovalci zaradi tega niso v prednosti pred tujimi dobavitelji. Na tem področju bi bilo smotno urediti in pospešiti odkup z domačega trga.

Na področju kontrole ekoloških kmetij so v Sloveniji certificirane tri kontrolne organizacije, in sicer:

- Inštitut za kontrolo in certifikacijo v kmetijstvu in gozdarstvu (KON-CERT),
- Inštitut za kontrolo in certifikacijo Univerze v Mariboru za tehnično preizkušanje in analiziranje (IKC) ter
- Bureau Veritas d.o.o.

Nadzor nad delovanjem organizacij za kontrolo in certificiranje izvaja Inšpektorat za kmetijstvo, gozdarstvo in hrano (MKO, 2014). Glede na število strank oziroma ekoloških kmetij je največja kontrolna organizacija KON-CERT, pri kateri je bilo v nadzor že leta 2008 vključenih kar 1.769 ekoloških kmetij ali več kot 80 % vseh ekoloških kmetij v Sloveniji (Podmenik, 2012).

3 TRŽNE POTI ZA EKOLOŠKE PRIDELKE

3.1 Ekološke tržnice

Ekološke tržnice so – takoj za prodajo na lastnem dvorišču – druga najpomembnejša tržna pot pri podjetniško usmerjenih ekoloških kmetijah. V Sloveniji beležimo postopno rast ekoloških tržnic, ki delujejo po ustaljenem urniku, vendar niso odprte vsak dan. Večinoma delujejo enkrat tedensko, nekatere pa celo dvakrat tedensko. Nahajajo se v skoraj vseh večjih mestih: Ljubljana, Maribor, Kranj, Celje, Naklo, Bled, Kamnik, Tolmin in Novo mesto (ZZEKS, 2014).

Ekološke tržnice so za pomembno skupino kakih 100 tržno usmerjenih kmetij glavna tržna pot, prek katere ustvarijo dobri dve tretjini vsega svojega prometa. Tudi v skupnem prometu z ekološkimi živili v Sloveniji pomen ekoloških tržnic ni zanemarljiv, saj je znašal leta 2009, z ocenjenimi približno 1,6 mio €, promet skoraj 5 % celotnega dohodka od prodaje ekoloških živil v državi. Pomembna je tudi promocijska vloga ekoloških tržnic, tako v velikih mestih kot v lokalnem okolju, saj omogočajo neposreden stik porabnikov z ekološkimi pridelovalci ter tako spodbujajo pretok informacij in povečujejo zaupanje v ekološko kmetijstvo in ekološka živila. Rezultati te raziskave kažejo, da v intervjujih zajete kmetije s prodajo na ekoloških tržnicah ustvarijo od 50 do 100 % celotnega prometa (Slabe in sod., 2010).

3.2 Zelenjavni zabožčki

Lokalno kmetijstvo in kratke oskrbovalne verige imajo gospodarske, družbene in kulturne koristi za kmete, potrošnike in celotno podeželsko območje. Ta sektor povečuje prihodke kmetov, potrošnikom pa omogoča uživanje sveže in nepredelane hrane. Pomaga pri tesnejši povezavi med kmeti in potrošniki, prav tako pa krepi vez med podeželjem in mesti (EPRS, 2015).

Shema zelenjavnih zabožčkov deluje tako, da se kupci predhodno dogovorijo, da bodo redno prevzemali zabožčke lokalno pridelane zelenjave in sadja. Zabožčke lahko z ekoloških kmetij dostavljajo neposredno na dom ali na v naprej dogovorjeno zbirno mesto. To shemo lahko upravljajo lokalne zadruge. Te poskrbijo, da je vsebina zabožčkov neposredno iz bližnjih okoliških kmetij. Lahko pa tovrstno shemo vodijo podjetja, ki ponujajo svoje storitve na širšem geografskem območju in prav tako sodelujejo z mrežo lokalnih pridelovalcev. Po predhodnem dogovoru dobavljajo zaboje z dogovorjeno vsebino pridelkov in živil enkrat tedensko do vsaj dvakrat mesečno. Prednosti tovrstne sheme so predvsem okoljske, saj se znatno zmanjša količina prevoženih kilometrov in uporaba embalaže. Vsebina zaboja je odvisna od sezonsko razpoložljivega sadja in zelenjave, kar prispeva z zmanjševanju količin zavržene hrane. Nekateri ponudniki omogočajo nakup tudi dodatnih proizvodov, podobno kot pri spletni prodaji (GEF, 2015).

3.3 Partnersko kmetovanje

Partnersko kmetovanje (angl. Community supported agriculture - CSA) je neposredna povezava med kmetom (pridelovalcem) in podporniki (potrošniki). Zagotavlja neposredno vez med proizvodnjo in porabo hrane. Kupci »podjetniško posvojijo« svojega pridelovalca ekoloških pridelkov. Takšni podporniki običajno zapolnijo letni proračun kmetijske proizvodnje in si s tem zagotovijo delež pridelka, kmetija pa zagotavlja, da bo po svojih najboljših močeh dobavljala zdravo, sezonsko, sveže pridelano hrano (CSA, 2015).

Temeljne ideje partnerskega kmetovanja so:

- **Partnerstvo**; vzajemna zveza med kmeti in potrošniki glede dobave hrane, pridelane v posamezni sezoni.
- **Lokalnost**; predstavlja promocijo lokalne izmenjave in s tem aktivno sodelovanje pri spodbujanju lokalnega gospodarstva.
- **Solidarnost**; partnerstvo, ki je osnovano na solidarnosti med sodelujočimi in vključuje:

- delitev tako tveganja kot koristi vpletenih. Spoštuje naravne ritme letnih časov, spoštuje okolje, naravno in kulturno dediščino ter zdravje.
- Prav tako vključuje plačevanje »poštene cene« pridelkov, kar kmetom in njihovim družinam omogoča dostojno življenje.
- **Naveza prodajalec/kupec**; temelji na neposrednem stiku in medsebojnemu zaupanju, brez posrednikov, podrejenosti ali hierarhije (CSA, 2015).

Koristi partnerskega kmetovanja za lokalne skupnosti so naslednje:

- Potrošniki prejemajo svežo hrano njim znanega izvora.
- Okoljske koristi kot posledica manj t.i "prehranskih kilometrov", zmanjšanja uporabe embalaže in z ekološkim kmetovanjem zagotavljanja boljšega počutja živali.
- Okrepljeno lokalno gospodarstvo z višjo stopnjo zaposlenosti, več lokalne pridelave in lokalne porabe ter s tem kroženja denarja na lokalni ravni.
- Osveščanje potrošnikov o načinu in stroških pridelave in prireje ter posredno spodbujanje trajnostnega kmetovanja.

Koristi partnerskega kmetovanja za kmete so:

- Bolj zanesljiv dohodek, kar kmetu omogoča poslovno načrtovanje in več časa za osredotočanje zgolj na pridelavo.
- Višje in bolj pošteno plačilo kmetom za pridelke, ki jih prodajo neposredno kupcu.
- Večje sodelovanje z lokalno skupnostjo s tem pa priložnost, da se neposredno odzovejo na potrebe in želje potrošnikov.
- Pomoč s pobudami za delo in načrtovanje za prihodnost (CSA, 2015).

4 ZAKLJUČEK

Pomemben vidik oskrbe prebivalcev v Sloveniji je zagotovo varna in kakovostna hrana. Ekološko kmetijstvo se je kot standardizirana in nadzorovana oblika pridelave na mednarodni ravni začelo uveljavljati v 70. letih 20. st., v EU pa so zasebne certifikacijske sheme dopolnili še z uredbo o ekološki pridelavi leta 1991. Obseg nadzorovane ekološke pridelave tako v državah EU kot drugje po svetu se iz leta v leto povečuje.

V letu 2014 je bilo v Sloveniji v ekološko kontrolo vključenih 3.298 kmetijskih gospodarstev (kar predstavlja 4,6 % vseh kmetij v Sloveniji) z 41.237,19 ha kmetijskih zemljišč v uporabi (8,7 % od vseh kmetijskih zemljišč v uporabi v letu 2014). Od teh je 2.537 kmetij že zaključilo preusmeritveno obdobje (pridobilo 'eko' certifikat), ki traja najmanj 24 mesecev od prve prijave v kontrolo (MKGP, 2015). Celovita gospodarska ocena ekološkega kmetijstva v Sloveniji pa je podrobneje predstavljena v projektni raziskavi (Rozman in sod., 2014).

Za trženje slovenskih 'eko' živil so značilne tudi specifične tržne poti, oziroma velik delež neposrednega trženja. Poleg že uveljavljenih neposrednih tržnih poti, kot so ekološke tržnice in neposredna prodaja na kmetiji, so se razvile tudi omenjene dodatne oblike trženja. Tudi interes posameznih kmetov za prodajo institucionalnim kupcem (šole, vrtci, ...) se povečuje.

Iz različnih raziskav in prispevkov razberemo, da dajejo kupci ekoloških pridelkov in živil v Sloveniji izrazito prednost lokalno, regionalno ali nacionalno pridelanim in predelanim živilom. Pogled na trgovske police z uvoženim blagom pa nas opozarja, da obstoječa ponudba

krepmo zaostaja za potrebami oz. pričakovanji kupcev ekoloških pridelkov in ekološko pridelane hrane.

V slovenskih razmerah kmetijstva nudi ekološka pridelava zagotovo ugodno izhodišče za lokalno trajnostno oskrbo prebivalstva s hrano. S tem pa si zasluži v prihodnje tudi večjo pozornost ukrepov kmetijske politike.

Zahvala

Prilagojeno članka je sofinancirala vlada RS v okviru projekta V4-1514 EKO-GASTRO.

5 VIRI

- Bavec M., Robačar M., Repič P., Štubec-Štarčevič D. 2009. Sredstva in smernice za ekološko kmetijstvo. Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede: 11 s.
- EPRS. 2015. European Parliamentary Research Service, (elektronski vir). Dostopno na: <http://epthinktank.eu/2013/10/14/local-agriculture-and-short-food-supply-chains/> (25.5.2015).
- GEF. 2015. Green European Foundation asbl for the Greens/EFA Group in the European Parliament, (elektronski vir). Dostopno na: <http://greennewdeal.eu/agriculture/successes/2011/organic-vegetable-box-schemes.html> (25.5.2015).
- CSA. 2015. Community supported agriculture, (elektronski vir). Dostopno na: <http://www.ifoam.bio/en/community-supported-agriculture-csa> (23.3.2015)
- Lampič B., Slabe A. 2013. Tržna pridelava na ekoloških kmetijah, kot dejavnik razvoja na podeželju. Nove razvojne perspektive, Ljubljana: 111-125.
- MKG, 2015. Analiza stanja ekološkega kmetovanja, 2015 (elektronski vir). Dostopno na: http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/kmetijstvo/ekolosko_kmetovanje/analiza_stanja_ekoloskega_kmetovanja/
- Pavlovič M., Štefanič I., Štefanič E., Oset Luskar M., Majer D., Turk J. 2000. Analiza razmer za ekološko pridelavo na kmetijah dela SV Slovenije. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, Kmetijstvo, 75, 2: 253-264.
- Pavlovič M. 2001. Trženje ekoloških proizvodov - dopolnilna dejavnost na slovenskih kmetijah. Hmeljarski bilten, 8, (1): 73-79.
- Pavlovič M., Štefanič I., Štefanič E., Adam Kričaj N., Majer D., Turk J. 2001a. Analiza možnosti trženja ekoloških proizvodov na širšem celjskem območju. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, Kmetijstvo, 77(1): 39-48.
- Pavlovič M., Majer D., Oset Luskar M. 2001b. Ekološka pridelava hrane na kmetijah SV Slovenije. Hmeljarski bilten, 8(1): 63-71.
- Rozman Č., Pažek K., Škraba A., Slabe A., Lampič B., Mrak I., Dimovski V., Penger S., Peterlin J., Uhan M., Pozdrec S. 2014. Končno poročilo projekta CRP V7-1118-2013: Ekonomika ekoloških kmetij v Sloveniji, Maribor: 163 s.
- Slabe A., Kuhar A., Juvančič L., Tratar-Supan A-L., Lampič B., Pohar J., Gorečan M., Kodelja U. 2010. Analiza stanja in potencialov za rast ponudbe ekoloških proizvodov v luči doseganja ciljev Akcijskega načrta za razvoj ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta in Inštitut za trajnostni razvoj. Domžale.
- Slabe A., Lampič B., Juvančič L. 2011. Potenciali ekološke pridelave za trajnostno lokalno oskrbo s hrano v Sloveniji, Ljubljana. Razprave, Dela 36: 93-109.
- ZZEKS. 2014 Zveza združenj ekoloških kmetov Slovenije, (elektronski vir). Dostopno na: <http://www.zveza-ekokmet.si/ekoloko-kmetijstvo/ekoloke-trnice> (6.5.2014)